

УДК 281.9:271
ББК 86.0

о. Паїсій

(Манявський Хресто-Воздвиженський монастир с. Манява
Богородчанського району Івано-Франківської області, Україна)

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ І ЧЕРНЕЦТВА У СТАНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОМІСНОЇ ЦЕРКВИ

*"Чи бачите ви гори он ті?
На горах тих засяє благодать Божя;
Тут повстане місто велике,
й Бог побудує багато церков"*

Такими словами святий апостол Андрій Первозваний благословив київські гори, а з ними й усю українську землю, і передбачив сяйво благодаті Божої на ній. Напевно, найбільшим бажанням апостольського серця, коли він благословляв цю землю, було те, щоб зерна Христового вчення, які він почав засівати тут, знайшли добрий ґрунт у серці українського народу й дали стократний урожай. З особливою силою християнство на території сучасної України почало поширюватися та розвиватися в кінці X ст., коли київський князь Володимир Великий, обираючи нову релігію для Київської Русі, мудро зупинився на християнстві, перейнявши його від православної Візантії.

Невід'ємною частиною християнського православного життя було чернецтво, яке, із самого початку розповсюдження віри Христової, мало за мету збереження в чистоті та святості євангельського вчення та Христових заповідей, проводячи суворе подвижницьке життя у віддаленні від спокус, перемагаючи гріх обітницею дівства, безперестанними молитвами, постом, смиренням, послухом та працею на славу Богу. У Русі-Україні чернецтво з'явилося разом з прийняттям християнства в його східній, православної традиції. Але справжні монастирі, які об'єднували ченців-подвижників в одну громаду й мали свій устав, почали виникати в нас у першій половині XI ст.

Таким було благословення Боже й так сталося історично, що монастирі на Русі стали міцними форпостами не тільки православної віри, але й осередками культури нашого народу: тут формувалися національна писемність, освіта, іконопис, музика, історична наука, архітектура, друкарство – усе це пізніше, безумовно, відобразилося на високому духовно-моральному та культурному рівні українців. Із часом, з початку XVII ст., найбільш великі та знані монастирі навіть впливали на державну політику, будучи духовними поведирями нації. Після прийняття християнства на Київську Русь почали впливати література, політична думка, природничо-наукові погляди йї, насамперед, православне богослов'я. Усі ці християнські аспекти були тісно пов'язані саме з чернечим життям на нашій землі.

Засновниками чернецтва в Україні були великі подвижники прп. Антоній і Феодосій, які заснували та розбудували в середині XI ст. колиску православного чернечого життя на Русі – Києво-Печерський монастир. На Афонській горі прп. Антоній отримав Боже благословення заснувати монастир на київських землях, а його послідовником у цій справі був прп. Феодосій. Студійський устав, прийнятий у цьому монастирі, зобов'язував кожного ченця читати книги. В обителі була своя бібліотека. Уже до середини XIII ст. Києво-Печерський монастир дав церкві 80 високоосвічених єпископів! Слідом за Києво-Печерським на Русі з'являється багато інших монастирів. До XIII ст. в Україні вже було декілька десятків осередків чернецтва. У них зосереджується як повнота релігійного життя, так і духовно-просвітницька діяльність. Пізніше, починаючи із XVI ст., заможні монастирі започатковують своє соціальне слу-

жіння, займаючись благодійництвом та утримуючи лікарні, богадільні й будинки для прочан.

Аскетичне життя українських монастирів значною мірою впливало на тогочасне суспільство. Аскетичні ідеали, що панували на Русі, пояснюються не тільки релігійно-моральними поглядами та впливом церковної літератури – переважно візантійської, але й самим життям українського народу, його складною та трагічною історією. Постійні лихоліття зміцнювали в народі ставлення до світу як до “гріховного”, який “лежить у злі”. У такому світі важко було врятувати свою душу для вічного життя. Чим тяжчим було життя, тим з більшою любов’ю і надією звертався погляд українців до світу іншого виміру, мешканці якого відреклися від суєтного життя та присвятили себе служінню Богові й спасінню своєї душі. Саме сприйняття чернецтва як ідеалу високоморального, істинно християнського життя сприяло його зростанню та поширенню в Русі-Україні.

Нелегко було розвиватися українському чернецтву, як і всій церкві, на наших землях, бо вони постійно були в полі зору ворогів чи то нашої державності, чи православ’я. Українська церква та її чернецтво – як основа збереження віри – завжди мали національну ознаку, притаманну тільки українському народові. Тисяча років православ’я на Русі – це, на жаль, тисяча років боротьби за віру, за волю, за право. І ця боротьба ще не припинилася... Спочатку – кочівники й татаро-монголи, пізніше – литовські та польські зазіхання, унія та загроза повного окатоличення населення і зовсім недавно, якихось три з половиною століття тому – знищення Росією української державності, підкорення її церкви, повна русифікація наших земель – усе це надавало, як не дивно, силу українському народові з вірою в Бога боротися за свою державу та церкву!

Згадаймо яскравих представників чернецтва – духовних провідників нації, богословів-проповідників XVII–XVIII ст., які піднімали дух українського народу, зміцнювали віру в правду Божу та Його всеохоплюючу любов. Особливо XVII століття стало доленосним століттям, століттям особливого розквіту творчих сил, століттям славних постатей, які, збагнувши волю Господню та взявши на себе Хрест подвижництва, праці, поневірянь і терпінь, зреклися себе та пішли за Христом, отримавши за це визнання, почесні, а декотрі з них – і святість...

...Іов Борецький, Ісайя Копистенський, Іов Залізо, Петро Могила, Іов Княгиницький, Сильвестр Косів, Лазар Баранович, Варлаам Ясинський, Стефан Яворський, Дмитрій Туптало, Іоан Тобольський – цвіт української нації, найкращі представники чернецтва та церковної ієрархії... Вони своїми подвигами й діяльністю зробили XVII ст. віком українського ренесансу, просвітництва, возвеличили й прославили Українську православну церкву та Україну, переконуючи маловірів у величі й силі київської благодаті, заповіданої ще апостолом Андрієм Первозванним. Навіть несучи свій дар, свої Богом дані таланти далеко в інші краї, у тому числі в неграмотну, нехристиянську, у більшості своїй, Московію, вони завжди пам’ятали про своє духовне та культурне зростання саме в Україні, в українських монастирях Київщини, Чернігівщини, Волині, Полісся та Прикарпаття...

Протягом тисячоліття церкві належала роль виховательки народу в патріотичному дусі. Церква завжди була з народом. Вона поділяла його радощі та горе. За час поневолення Української церкви Московським патріархатом (з 1686 р.) російська влада наполегливо та жорстоко насаджувала українському народові великоросійський “патріотизм”, який був часто змішаний з великодержавним шовінізмом. Терпів український народ більше трьохсот років це поневолення, пройшовши через війни, революції, голодомори, репресії й табори. І разом із цим народом була українська мучениця-церква –

її священники, ченці, архіереї, її зруйновані та осквернені храми й монастирі. Церква підтримувала свій народ, православна віра надихала його на терпіння, смирення та прощення. Тільки наслідуючи зазначені чесноти, ми дожили до цього часу та зберегли віру своїх батьків!

Благословляючи розкол українського православ'я в травні 1992 р., Московський Патріарх Алексій II спричинив і розкол українського народу та прихильників відродженої Української церкви – спадкоємниці Київської митрополії – та прихильників ворожої до всього українського Російської церкви. Остання, обманюючи дотепер своїх вірних і називаючи Київський патріархат неканонічним і неблагодатним, тримає велику частину православних українців заручниками своїх власних великодержавницьких інтересів, контролюючи, таким чином, своєю владою більшість православних святинь України – монастирів і лавр. До чого тільки не вдаються клірики Московського патріархату – від звичайного послушника до архіерея, заплутавшись у власних неправдах, провокаціях та інтригах! Та все ж таки ми надіємося і відчуваємо те, що Господь на нашому боці, бо священні канони Вселенської Церкви вказують, що в незалежній державі повинна бути своя незалежна Помісна Церква. Не дозволяють цього розуміти псевдоукраїнським ченцям з російською та молдавською прописками московські ієрархи. Принижують вони й прочан-українців, які тисячами йдуть вклонитися до своїх православних святинь, думаючи: *“Хоч би не спитали ченці, яка в моєму селі церква – українська чи московська, на якій мові молюся до Бога”*. А скільки цих прочан ідуть приниженими, відкинутими від Святого Причастя, бо їм відмовляють у цьому за те, що вони українці.

Утримуючи під своєю владою більшість монастирів, де проповідується ненависть до української мови, історії та культури, Російська церква руйнує самі принципи православ'я в Україні, штовхаючи розчарованих віруючих в обійми уніатів, католиків і сектантів. Звичайно, що в таких умовах існування осередків Київського патріархату, у тому числі монастирів, є непростим та, водночас, двічі відповідальним. Нам необхідно сконсолідувати роз'єднане православне суспільство, не допустити втрати українським народом свого християнського потенціалу, віри своїх дідів і прадідів. Особлива відповідальність у цих питаннях покладається на духовні навчальні заклади, монастирі та чернецтво. Видавнича, просвітницька й місіонерська діяльність, публічні виступи, участь у всіх можливих громадських та соціальних заходах і програмах, співпраця з освітнімикладами, безумовна підтримка курсу державної незалежності нашої країни – ось неповний перелік основних напрямів спільних дій церкви та суспільства, які надалі приведуть спочатку до стабілізації в українському православ'ї, а пізніше – до його піднесення й розквіту.

Подивіться на святині українського народу, які тепер постають з руйнації – чи фізичної, чи духовної. Ось найяскравіші приклади. Відбудовано, відроджено Михайлівський Золотоверхий, Видубицький, Феодосіївський монастирі в Києві; закінчується відбудова, але вже давно духовно оформлює вірних Георгіївський монастир на Козацьких Могилах. Успішно, незважаючи на численні перешкоди, відроджується чернече життя в Христо-Воздвиженському Манявському монастирі, іменованому “Українським Афоном”, скитах – Преображенському та Вознесенському. Чим керуються духовні лідери Української церкви, чим керуються благодійники та фундатори цих та інших святинь, відроджуючи їх і запроваджуючи там духовне життя, поновлюючи молитву за живих і померлих, за Україну? Вони керуються, у першу чергу, тим, що ці обителі й ті ченці-насельники будуть у них запалювати саме те полум'я віри, яке пригашувалося, заливалося невинною кров'ю православних патріотів-українців, яким забороняли молитися

рідною мовою, мати незалежну державу й незалежну церкву. Саме українські монастирі, як колись, за часів хрещення, розвивали й оберігали православне християнство на наших землях, нині повинні відродити наші засмічені гріховною суєтою душі, занепаду духовність нашого народу, який може із часом по-справжньому повернути забуті християнські цінності, найперша з яких – любов до ближнього...

Вирішальною є роль українського чернецтва та православних монастирів у становленні Помісної Церкви в Україні. Монастирі – це школа духовності, побожності та вдосконалення. Чернецтво – це наближення до спасіння; досягаючи високої моральної досконалості, воно має великий благодійний вплив на тих, хто живе у світі. Без цього впливу йде занепад духовності, руйнація християнських чеснот, що ми й бачили в недалекому минулому та ще й спостерігаємо дотепер. Завжди при найбільших монастирях функціонували духовні заклади – училища, семінарії та академії, які найбільший рівень духовності, смирення, працелюбності та послуху черпали саме від чернецтва, на яке покладалося виховання майбутніх пастирів Церкви Христової. Колись такими центрами виховання духовності були Києво-Братський монастир та Києво-Печерська лавра – перший майже знищений, а остання окупована яничарами в рясах. А теперішні українські монастирі вже мають безпосередній зв'язок з духовними школами, що особливо проявляється на прикладі Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві й обителі “Українського Афону”: студенти несуть послух у монастирській ченці викладають у семінаріях та академіях. Ця залежність і взаємне доповнення приносять плоди у вигляді поступового зростання християнської свідомості та розуміння самопожертви служінню Богові.

Святитель Феофан-затворник говорить: *“Ченці – це жертва Богові від суспільства”*. На жаль, наше суспільство ще не готове повноцінно та свідомо приносити Богові такі жертви, але нашим з вами завданням сьогодні є підготувати це суспільство, пробудити його від сну байдужості, настановити на виконання Божих Законів, відродити патріотичний дух та національну свідомість українського православного народу. Необхідно знову згадати слова основоположника Української православної церкви апостола Андрія Первозванного про те, що на горах київських *“засяє благодать Божя, ... і Бог побудує багато церков”*. Благодать засяла – бо народ цей прийняв православну віру й Господь збудував тут багато церков. Але народ український часто сам відвертався від Бога, від цієї благодаті, зневажаючи віру, руйнуючи храми та монастирі.

Як люблячий батько чекає навернення блудного сина, так і Господь чекає нашого навернення та покаяння за гріхи. Це навернення вже сталося – відбудовуємо храми та монастирі, відроджуємо свою духовність, виховуємо в побожності своїх дітей... Не осоромлюючи сповідань апостола Андрія, молимося до Господа, щоб Він дарував нам терпеливість, смирення та любов. І тоді засяють у повній славі Божої благодаті українські монастирі та лаври, тоді церква постане в них у всій своїй красі, тоді розгориться в наших прохолодних душах вогонь Христової любові, яка піднесе нас до істини й спасіння!